

Lelkiismerete vezérelje a politikust, vagy lepaktálhat akár az ördöggel is? Száz évvel ezelőtt adott tudományos megalapozást a máig aktuális dilemmához Max Weber, a sokat idézett német szociológus.

Helyesen tette-e Angela Merkel, hogy nem zárta le a német határt a menekülők előtt? Lehet azt mondani, hogy a kancellár a lelkiismeretére hallgatott, de azzal is lehet érvelni, hogy döntése mégis felelőtlen.

Száz éve veretes szakkifejezések is születtek arra, mi vezérli a politikusok cselekedeteit: Gesinnungsethik, illetve Verantwortungsethik, azaz érzület- (ritkább fordításban lelkiismereti) etika, illetve felelősségetika. Az azóta állandóan idézett és újraértelmezett definíciók 1919 januárjában hangzottak el az időközben klasszikussá vált Max Weber szociológus A politika mint hivatás című müncheni előadásában. A dilemma: ragaszkodjon a politikus az elveihez, meggyőződéséhez, vízióihoz?

„Ha egy tiszta érzületből fakadó cselekedet következményei rosszak, akkor ezért a cselekvő szemében nem saját maga, hanem a világ, mások ostobasága vagy az azokat ekképp teremtő Isten akarata felelős”

– inti az így gondolkodókat Weber.

Már csak az 1919. eleji körülmények miatt is elterjedt vélekedés, hogy Weber a reálpolitikusok mellé állt az idealistákkal szemben. Éppen véget ért a nemes célokra hivatkozva vívott, ám rengeteg szerencsétlenséget hozó első világháború. Közelgett a Németországot is súlyosan büntető és megcsonkító Párizs környéki békeszerződés (a tárgyalásokon Weber a német küldöttség egyik tanácsadója volt). 1918 novemberében Berlinben kikiáltották a német,

Münchenben a bajor köztársaságot. II. Vilmos német császár száműzetésbe menekült, III. Lajos bajor király és az összes többi német uralkodó is eltűnt a színről.

Az új, szociáldemokrata bajor miniszterelnököt, Kurt Eisnert februárban meggyilkolta egy nacionalista és antiszemita egyesület aktivistája. Bajorországban áprilisban kikiáltották az alig egy hónapig élő tanácsköztársaságot. Januárban Berlinben jobboldali szabadcsapatok meggyilkolták a kommunisták két vezetőjét, Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet. Ilyen körülmények közepette ülésezett Weimarban februártól májusig a fiatal német köztársaság alkotmányozó nemzetgyűlése.

Csoda-e, ha Weber nem volt jó véleménnyel az idealistákról, az utópistákról, a forradalmárokról – ahogy az utasításokat végrehajtó hivatalnokokról sem –, hanem gyakorlatias, erős, tehetséges politikusokra vágyott? Már csak azért is, mert az ő idejében „tömegesen felbukkanó” érületpolitikusok nagy többségét üres fecsegőknek tartotta.

Weber a plebiszciter (a nép által megszavazott) vezér demokráciáját javasolta egy korábbi munkájában, és sokat emlegette a karizmatikus vezért 1919-es előadásában is. Bár akkor még gond nélkül használhatta a Führer, azaz vezér szót, utóbb már Hitler szálláscsinálójának tűnhetett. Pedig Weber a liberális parlamenti demokrácia egy formájára gondolt. Pontosabban – egy mai kutatója, Sár Eszter filozófus szerint –

"olyan karizmatikus vezért képzelt el, akinek nyilvános bírálhatósága „megakadályozza, hogy az általa irányított, alapvetően demokratikus berendezkedésű rendszer az autoritárius, diktatórikus jellegű társadalomnak a lejtőjére kerüljön”

Az 1919. januári eszmefuttatás tételei közé tartozik, hogy „aki politikára adja a fejét, az diabolikus erővel szerződik”. Webernél azonban ez nem feltétlenül jelent gátlástalanságot vagy erőszakosságot. Szállóigévé vált kijelentése szerint „a politika kemény deszkák erőteljes és lassú átfúrása, szenvedéllyel és szemmértékkel”. Vagy kevésbé képes beszéddel: „Az érületetika és a felelősségetika nem abszolút ellentétek, hanem inkább kiegészítők.”

Weber száz évvel korábbi véleményéhez hasonlóan most is emlegetik, hogy Németországban sokan ma is az érületetika hívei. Nagyjából ők azok, akiket ma az arrafelé egyáltalán nem hízelgő **Gutmensch**, azaz „jóember” szóval illetnek. Az erkölcsi alapú politizálás a szörnyű

náci múlt ellenhatásának is tekinthető.

Szép és immár történelmi példa az 1980-as évek fegyverkezésellenes mozgalma. A nyugatnémet békeharcosokkal szemben akkor Helmut Schmidt szociáldemokrata kancellár jelenítette meg a felelősségetikát. Hozzájárult a vitatott amerikai rakéták telepítéséhez – és ezzel részt vállalt abban, hogy néhány év múlva a túlfegyverkezés miatt is megrokkant Szovjetunió hagyja leomlani a berlini falat.

Napjaink dilemmája Merkelhez és a menekültügyhöz kapcsolódik. Segíteni kell minden emberen, aki bajban van – mondják a lelkiismereti alapon gondolkodók. Ha valaki mindenkinek segíteni akar, végül nem bír el annyi terhet – érvelnek a következményekre gondolók.

E két álláspontot elemezte 2016-os, Bevándorlás és erkölcs című könyvében Konrad Ott, a filozófia és az etika professzora. Szerinte Merkel az emlékezetes 2015. szeptemberi napokban érületetikai alapon elgaloppírozta magát. A professzor nem ítéli el az emberiségnek ezt a megnyilvánulását, és azt is látja, hogy a kancellár nem sokkal később visszatért a következményekre ügyelő politikához. Morális szempontból vitatható kezdeményezései közé tartozott például, hogy a menekülthullám megállítására az EU lepaktált Recep Tayyip Erdogannal, a nem túl szalonképes török elnökkel – írta 2016-ban a londoni The Economist is, amely szintén weberi kategóriákkal elemezte Merkel politikáját. Idézve egyúttal Wolfgang Nowakot, Gerhard Schröder volt szociáldemokrata kancellár tanácsadóját: „Németországban túlkínálat van érületetikából.”

A Weber más műveiből is kibontakozó karizmatikus egyeduralkodó személyére a nevezetes beszéd évfordulóján Vlagyimir Putyin vagy Erdogan mellett Orbán Viktor is felbukkant a példák között a The Economist nemrégii cikkében. Hasonló párhuzam foglalkoztatta Körösenyi András politológust is, amikor egy 2017-es tanulmányában a weberi plebiszciter vezérdemokrácia teóriája alapján vállalkozott „az Orbán-rezsim elméleti megragadására és empirikus leírására”. Részletes elemzés után levonta a következtetést:

„A fideszes pártgépezet centralizáltsága, a kormánnyal szembeni hatalmi ellensúlyok gyakorlati meggyengítése és az állam példátlan centralizációja következtében 2010-től Orbán »plebiszcitárius diktátorra« vált.”

Száz éve írta le Max Weber, milyen az ideális erős vezető, de Orbán nem olyan

Írta: hvg.hu/Bedő Iván

2019. március 24. vasárnap, 17:56 - Módosítás: 2019. március 24. vasárnap, 20:39

Ami már nem ugyanaz, mint a Weber által egy demokráciában elképzelt erős és karizmatikus vezető

BEDŐ IVÁN

[A cikk eredetiben itt](#)

Ebbe, a napjaink hazai politikai rendszerében, egy ilyen típusú vezető hatalomra kerülése, majdnem kizárt. Először is olyan körülményeket kellene teremteni, amelyek ezt a folyamatot segítené. Jelenlegi tudásunk szerint, ez a hatalom megosztáson, a felelősségvonnhatóságon, az elszámoltathatóságon, egy szóval a liberális demokrácia elvein alapuló rendszer. De ez kevés. A pártoknak is hasonló strukturába kellene működniük. Ehhez a párttörvényt is módosítani kellene. Nagyobb, kötelező taglétszám, komoly, jogosítványokkal bíró belső kontrol szervezetek, a fontos döntések, minél nagyobb körben történjenek. A működés átláthatósága, legalább a tagság előtt. Az szinte teljesen elképzelhetetlen, hogy a saját közösségét autoriter módon irányító vezető, politikai hatalomhoz jutva, hirtelen demokrata lenne.